

زنان تاریخ‌ساز دربار صفوی

مریم نجف‌زاده ترک

www.ketab.ir

نگارخانه سوره کتب خطی و چاپی

- سرشناسه : نجف‌زاده ترک، مریم، ۱۲۰۰ -
- عنوان و نام پدیدآور : زنان تاریخ‌ساز دربار صفوی / مریم - نجف‌زاده ترک؛ ویراستار: زاحیل موسوی.
- مشخصات نشر : نوشهر: ناسنگ، ۱۳۹۷.
- مشخصات ظاهری : ۱۶۰ ص.
- شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۲۸-۳۶-۷
- وضعیت فهرست‌نویسی : فیا
- موضوع : زنان -- ایران -- فعالیت‌های سیاسی -- تاریخ -- قرن ۱۰-۱۲ ق.
- موضوع : Women -- Iran -- Political activity -- History -- 16-18th century
- شناسه افزوده : موسوی، سیده زاحیل، ۱۳۶۹-، ویراستار
- رده‌بندی کنگره : DSR ۱۱۸۸ / ۳۷۹ ۱۳۹۷
- رده‌بندی دیوبی : ۹۵۵/۰۷۱۰۸۲
- شماره کتابشناسی ملی : ۵۱۱۹۷۷۸

ناسانگ پرنس

«کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.»

م کتاب : زنان تاریخ ساز دربار صفوی
 نویسنده : مریم نجف زاده ترک
 ویراستار : سیده راحیل موسوی
 صفحه آرا : یوسف اسحق نیسوری
 طراح جلد: رضا جباری
 ناشر : ناسنگ
 چاپ اول : زمستان ۱۳۹۷
 شمارگان : ۵۰۰ نسخه
 قیمت : ۱۸۰۰۰ تومان

ISBN: 978-600-8428-36-7

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۲۸-۳۶-۷

دفتر انتشارات: نوشهر، خ شهید عمادالدین کریمی، خ گلزار، خ شاهد، پلاک ۲۷
 تماس با انتشارات: ۰۱۱-۵۲۱۴۴۳۶۲ مشاوره جهت نشر: ۰۱۱-۳۹۵۴۶۱۵
 پست الکترونیکی: nashr.nasang@hotmail.com

مرکز پخش نوشهر: میدان همافران، روبروی کوچه ارکیده، کتابفروشی نیروی دریایی.
 مرکز پخش تهران: خ انقلاب، خ دانشگاه، مرکز خرید دانشگاه، طبقه همکف، واحد ۳،
 انتشارات افق بی پایان. شماره تماس: ۰۲۱-۶۶۹۵۷۳۳۵

فهرست مطالب

آغاز سخن.....

فصل اول: اوضاع سیاسی ایران در اوایل دوره صفوی

۳	 دوران شیخ صفی الدین
۸	 دوران شیخ سید الدین
۱	 دوران خواص علم
۲	 دوران شیخ ابراهیم
۳	 دوران شیخ جنید
۵	 دوران شیخ حیدر
۸	 دوران شاه اسماعیل اول
۱	 دوران شاه طهماسب
۵	 دوران شاه اسماعیل دوم
۷	 دوران سلطان محمد خداپنده
۹	 دوران شاه عباس اول

فصل دوم: معرفی زنان تأثیرگذار اوایل دوره صفوی

۵	 خدیجه بیگی آغا (همسر شیخ جنید)
۶	 یاشا خاتون (دختر شیخ جنید)
۷	 اوبه جراحه (خواه شیخ صفی)
۸	 مارتا (مادر شاه اسماعیل اول)
۱	 الو خانم (خواهر شاه اسماعیل اول)
۲	 تاجلو خانم (همسر شاه اسماعیل اول)

۵۶	بهروزه خانم (همسر شاه اسماعیل اول).....
۵۷	خانش بیگم (دختر شاه اسماعیل اول).....
۵۹	خیرالنسا بیگم (دختر شاه اسماعیل اول).....
۶۰	مهین بانو (دختر شاه اسماعیل اول).....
۶۲	گوهر سلطان خانم (دختر شاه طهماسب).....
۶۶	پری خان خانم (دختر شاه طهماسب).....
۷۴	خدایچه سلطان بیگم (دختر شاه طهماسب).....
۷۶	زینب بیگم (دختر شاه طهماسب).....
۸۱	مریم سلطان بیگم (دختر شاه طهماسب).....
۸۲	فاطمه سلطان خانم (دختر شاه طهماسب).....
۸۲	شهربانو بیگم (دختر شاه طهماسب).....
۸۴	خانش بیگم (دختر شاه طهماسب).....
۸۵	خدایچه سلطان خانم (عروس شاه اسماعیل اول).....
۸۶	صفیه سلطان بیگم (دختر شاه اسماعیل دوم).....
۸۷	مهدعلیا خیرالنسا بیگم (همسر شاه محمد حسن).....

فصل سوم: حرمسرا و نقش آن در دوره صفوی

۹۱	حرمسرا و تشکیلات مربوط به آن.....
۹۱	اداره حرمسرا.....
۹۳	امنیت حرمسرا.....
۹۶	رفت و آمد زنان حرمسرا.....
۹۷	تصفیه حرمسرا.....
۹۸	سلسله مراتب و درجات زنان حرمسرا.....
۹۸	زنان خاندان سلطنتی.....
۹۸	زنان صیغه ای.....
۹۹	کنیزان.....
۹۹	رقاصدهای شاهی.....
۹۹	خدمه حرم.....

۱۰۰	امورات زنان حرمسرا
۱۰۰	کارهای روزمره
۱۰۰	شکار
۱۰۱	سفرهای زیارتی و جنگی
۱۰۲	روابط زنان حرمسرا با یکدیگر
۱۰۳	ازدواج‌های سیاسی در ساختار دربار صفوی
۱۰۳	پیوندهای خویشاوندی با امرای قبایل
۱۰۵	پیوندهای خویشاوندی با کنیزان قفقازی
۱۰۶	پیوندهای خویشاوندی با حکام محلی
۱۰۷	پیوندهای خویشاوندی با سادات و روحانیون

فصل چهارم: نقش زنان در ساختار اجتماعی دوره صفوی

۱۰۹	آزادی اجتماعی زنان در دوره صفوی
۱۱۲	آداب و رسوم ازسراج در دوره صفوی
۱۱۲	ازدواج
۱۱۷	طلاق
۱۱۸	پوشش و حجاب زنان در دوره صفوی
۱۱۹	پوشش عمومی زنان
۱۲۴	پوشش زنان حرمسرا
۱۲۵	پوشش زنان در برخی مناطق ایران
۱۲۷	پوشش زنان نزد اقلیت‌ها
۱۳۰	زیرآلات و آرایش زنان در دوره صفوی
۱۳۲	امور خیریه زنان در دوره صفوی
۱۳۵	باورها و عقاید خرافی زنان در دوره صفوی
۱۳۶	خرافات و ازدواج
۱۳۹	خرافات و باروری
۱۴۰	اعتقاد به سحر و جادو
۱۴۱	روسیبگری در دوره صفوی

۱۴۴		سخن آخر
۱۴۸		منابع و مراجع
۱۵۳		معرفی منابع تاریخی مورد استفاده
۱۵۳		تاریخ عالم آرای عباسی
۱۵۵		خلاصه التواریخ
۱۵۶		احسن التواریخ
۱۵۷		معرفی سفرنامه‌های مورد استفاده
۱۵۷		سفرنامه شاردن
۱۵۹		سفرنامه پیر دل‌اول
۱۶۰		سفرنامه دن گاسیادیا فیگوتروآ

آغاز سخن

مرور تاریخ ایران نشان می‌دهد که زندگی اجتماعی و سیاسی زنان همواره دارای فراز و نشیب‌های فراوانی بوده و با اینکه نیمی از جمعیت جامعه را شامل می‌شدند، همواره با بی‌عدالتی و تحقیرهای گوناگون از جمله مطرد و بی‌پناه ماندن در اثر بی‌مهری شوهران و نداشتن آگاهی کافی از حق‌های اجتماعی خود، نبود آموزش درست و فراگیر و ... روبه‌رو بودند. از طرف دیگر همواره مردان فعالیت‌های خود را مهم می‌دانستند و مشغله زنان را با اهمیت تلقی می‌کردند، اما با این حال گاهی مواقع برحسب شرایط و موقعیت‌های گوناگون، زنان در پاره‌ای از حوزه‌های سیاسی و اجتماعی دخالت کرده و نقش بسیار ارزشمندی را ایفا می‌کرده‌اند.

بررسی نقش زنان در ابعاد سیاسی و اجتماعی از تاریخ ایران امری دشوار و طاقت‌فرسا است، زیرا تاریخ ایران به تبعیت از جامعه ایرانی تاریخی مذکر و مردانه است و مورخان اکثراً به ذکر نیکی‌ها و بدی‌ها

و اعمال و رفتار مردان پرداخته‌اند و به‌ندرت به زنان توجه نشان داده‌اند. تاریخ‌نگاری ایران در تمام دوره‌ها بر پایه سلطان‌محوری و ذکر امور مربوط به سلطان و دربار بوده و به‌ندرت به زنان اجازه ابراز وجود می‌داده است. اگر در موارد نادری هم سخنی از زنان به‌میان آمده است، مگر به گونه‌ای با سیاست، حکومت یا شخص شاه در ارتباط بوده و در واقع در سایه قدرت شاه نام زنان مطرح شده است.

در این میان منابع غیر ایرانی به ویژه سفرنامه‌های سیاحانی که در قرون اخیر از ایران دیدن کرده‌اند و زوایای گوناگون جامعه، فرهنگ، تاریخ و تمدن ایران را مورد توجه قرار داده‌اند به یاری محقق می‌شایند و اطلاعات ذی‌قیمتی در مورد وضعیت نقش زنان در جامعه و حکومت در اختیار محقق قرار می‌دهد.

کتاب حاضر، نقش زنان را در تحولات سیاسی و اجتماعی دوران اولیه صفوی مورد بررسی قرار می‌دهد، بنابراین لازم است پیشینه‌ای از اوضاع سیاسی و اجتماعی این دوره از تاریخ ایران بیان گردد. صفویان سلسله‌ای از پادشاهان بودند که از حدود ۹۰۵ تا ۱۱۳۵ ه.ق. به طور مستمر و پس از تسلط افغانه بر ایران تا سال ۱۱۴۸ ه.ق. به طور اسمی بر ایران حکومت کردند. آن‌ها توانستند شیعه را مذهب رسمی کشور ایران معرفی نموده، به تدریج دولت ملی را وحدت و استقلال

بیخشند، به همین دلیل در میان دوره‌های مختلف تاریخ ایران، از اهمیت بسیاری برخوردار است. به قدرت رسیدن صفویان، برتری طبقه شیعی را در برابر طبقه سنی در پی داشت و به تدریج به نقش‌های اجتماعی و سیاسی زنان این عصر نیز اثر گذاشت، این تأثیرات گاه باعث پررنگ شدن فعالیت‌های مذهبی زنان بود.

تاریخ‌نگاری عصر صفوی همچون سایر ادوار گذشته، شاه‌محور بود و زنان سلاطین و مل شاه و درباریان به نگارش در می‌آمد، بر این اساس کسب اطلاعات و آگاهی در مورد زنان به ویژه زنان عادی جامعه از طریق این کتب امکان‌پذیر نیست، حتی آگاهی از مسایل مربوط به زنان شاه، حرم‌سالاران و زنان درباری نیز به راحتی میسر نبوده است، زیرا مورخان درباری در ثبت وقایع همیشه جانب احتیاط را رعایت می‌کردند و از ذکر مطالبی که به ضرر مصالح قدرت وقت بود، خودداری می‌کردند.

کتاب حاضر، شامل پنج فصل می‌باشد. در فصل اول، به کلیات پیدایش دولت صفوی و اوضاع سیاسی در دوران شاه اسماعیل اول، شاه طهماسب، شاه اسماعیل ثانی، سلطان محمد خدابنده و شاه عباس اشاره شده است. در فصل دوم، زنان تأثیرگذار اوایل دوره صفویه معرفی گردیده و نقش آنان در ساختار سیاسی اوایل عصر صفوی

مورد بررسی قرار گرفت. در فصل سوم به چگونگی زندگی و معیشت زنان عصر صفوی در حرمسرا توجه شده است، زیرا در دوره صفوی زنانی که در حرمسرا زندگی می کردند و روابط نزدیکی با شاه داشتند در سیاست حضور فعال داشتند. در فصل چهارم نیز نقش زنان در ساختار اجتماعی اوایل عصر صفوی مورد توجه قرار گرفت و به ابعاد گوناگون زندگی زنان در جامعه و مسایلی همچون آزادی های اجتماعی، از احوال طلاق، حجاب و پوشش زنان و حضور آنان اشاره شده است.